

Slutrapport för *Vård och bevarande av biologiskt värdefulla kulturmarker vid kusten*, i Östhammars kommun

Ur förordningen (2003:598) om statligt bidrag till lokala naturvårdsprojekt:

10 § En kommun som beviljats bidrag skall efter att projektet har genomförts upprätta en slutrapport och lämna in den till länsstyrelsen. I slutrapporten skall redovisas

- 1. projektets initiala och långsiktiga effekter från naturvårdssynpunkt,*
- 2. hur de villkor som angetts i bidragsbeslutet har uppfyllts,*
- 3. kostnaden för varje åtgärd som omfattas av projektet och*
- 4. hur den återstående uppföljningen och utvärderingen av projektet är avsedd att genomföras.*

Projektets namn: Vård och bevarande av biologiskt värdefulla kulturmarker vid kusten i Östhammars kommun

Kontaktperson på kommunen: Virpi Lindfors

Telefon: 0173-86417

E-postadress: Virpi.Lindfors@osthammar.se

Genomförande

Instruktion: Beskriv vilka åtgärder som skulle genomföras enligt det ursprungliga beslutet om bidrag, godkända ändringar av åtgärder, ekonomi etc. Genomfördes projektet enligt ansökan vad gäller samverkan med andra aktörer, genomförande av åtgärder mm. Skriv i rutorna.

Syfte med projektet samt åtgärder som beviljats bidrag

Projektet har som syfte att få biologiskt och kulturhistoriskt värdefulla ängs- och hagmarker markerna i hävd så att biologisk mångfald och kulturmiljövärden bevaras.

Ett viktigt mål är också att öka kunskaperna om kustens ängs- och hagmarker, samt att utveckla allmänhetens tillgänglighet till dessa.

Åtgärder som beviljats bidrag är inventeringar, rådgivning och restaureringsplanering, röjningar, stängsling, informationsskyltar och stängselgenomgångar, projektledning och administration.

Genomförda åtgärder

En översiktlig naturinventering har utförts på Norrön, omfattande totalt 7 200 hektar. Delar av inventeringen har finansierats från annat håll varför ca 3 000 ha kan anses vara genomgången för detta projekts räkning. Ett 40-tal områden omfattande 645 ha har bedömts ha hög prioritet för restaurering och återupptagen hävd. En inventeringsrapport finns framtagen, bilaga 2.

Fjärilsinventering har utförts under sommaren 2005 och 2006. I 18 områden (35 dellokaler) hittades naturvårdsintressanta och/eller rödlistade fjärilsarter. Totalt noterades 90 stycken naturvårdsintressanta arter knutna till hävdade marker, varav 10 stycken rödlistade. Detta visar att området fortfarande har en hög biologisk mångfald och att åtgärder för att bevara miljöerna är högst motiverat. En rapport från inventeringarna finns sammanställd, bilaga 3.

Fältbesök med rådgivning tillsammans med markägare/brukare har gjorts i 24 områden. Några av områdena var sedan tidigare kända genom projekt Roslagshagar och prioriterade i tidigare inventeringar. Resterande områden omfattades av ovanstående inventeringar. De flesta besöken gjordes efter förfrågan från markägaren/brukaren. Diskussioner om restaurering, stängsling och betesdjurtillgång har förts, samt rådgivning om framtida skötsel. Minnesanteckningar med enklare restaureringsplan och skötselråd har skrivits för alla områden, och dessa har skickats ut till markägaren/brukaren. För 5 områden har mer omfattande restaureringsplaner tagits fram. Dessa områden har besöks flera gånger. Uppstämpling av träd inför restaurering har också utförts för några områden. Flera fältbesök har även gjorts i områden som fått stängselbidrag, för att detaljplanera restaureringar.

Stängslad areal under 2005 uppgick till 30 hektar. Under 2006 har ytterligare 49 hektar stängslats. Under 2007 har 42 nya hektar stängslats och återfått bete. Total areal uppgår nu till 122 hektar. Detta omfattar 13 stycken områden med en sammanlagd stängsellängd på ca 13 000 meter. Projektet har betalat stängselmaterialet och brukarna har själva stått för uppsättningen. Alla områdena var tidigare obetade och utpekade i projektets inventering eller tidigare inventeringar för att de har höga naturvärden. Alla berörda brukare har skrivit under ett avtal om att markerna kommer att betas i minst 5 år framåt, och skötas enligt miljöstödsreglerna, se bilaga 4. De röjningar som krävts har bekostats av markägarna/brukarna själva. Ca 50 hektar beräknas ha röjts på igenväxning av markägarna/brukarna.

Förutom betesmarker som stängslats har även en slåtteräng restaurerats. Under 2006 restaurerades halva strandängen omfattande 1,3 hektar, och under 2008 restaurerades resterande 1,2 hektar. Stubbfräsning och putsning av ängen har bekostades av projektet 2006, medan röjning av al, ihopsamling av ris och grovslåtter utfördes av markägarna. Under 2007 planerades restaurering av det resterande området, men vattenståndet var för högt under hösten för att kunna genomföra stubbfräsning. Projekttiden förlängdes därför och resterande åtgärder genomfördes under sommaren 2008. Åtgärderna bestod

av stubbfräsning, röjning och risdragning.

Stängselskyltar till stängslade områden inom projektet togs fram under 2005. Dessa har delats ut till brukarna och finns uppsatta vid alla stängslade områden. Skyltarna är främst placerade längs sträckor där besökare kan tänkas passera. Totalt ca 5-10 skyltar finns uppsatta per område.

En skylt som beskriver betesmarkernas naturvärden har placerats intill en fin, välhävdd hage som finns alldeles intill Söderögården i Långalma. Här hålls många möten och området kan förväntas få många besökare.

För att informera om naturvärden i kulturlandskapet har en naturstig i Långalma finansierats genom projektet i samarbete med lokalbefolkningen. Initiativet till stigen kom från lokalbefolkningen. Stigen går igenom kulturlandskap, flera hagmarker och skog, samt är fördelad på en kortare (5 km) och en längre (6 km) slinga. Stigen har märkts upp med tre skyltar, metallbrickor, stigvisare. Projektet har även finansierat stättor, enkla broar över diken, ett fikabord och mindre röjningar i anslutning till stigen. Invigning av stigen hölls i juni 2007, då ett 30-tal deltagare kom. Då hölls en guidad tur i en hagmark som stigen börjar i, samt vandring längs stigen. Under LONA-dagen 2008 arrangerades guidade turer längs stigen av projektet. Flera guidningar längs stigen har under 2007-2008 bekostats av Upplandsstiftelsen, utanför detta projekt. Sammanlagt har ca 100 personer deltagit vid de guidade turerna. Stigen har generellt ha varit väl utnyttjad även andra tider.

Stängselgenomgångar i form av enklare öppningar i stängslen finns på alla stängslade områden. En stätta över stängslet är placerad intill skylten vid Söderögården. Stättor finns också framtagna för Långalmastigen, där stigen går in/ut genom hagmarker.

Några avvikelser gentemot planerad budgetuppställning har uppkommit under projektets gång. Det har visat sig att mer arbetstid än planerat krävdes för fältbesök och restaureringsplanering. Vissa områdena behövde till exempel besökas flera gånger för att en riktig restaureringsplanering ska kunna göras. Dessutom visade det sig vara viktigt att i vissa fall hjälpa till med utstämpling av träd som skulle tas bort, och vara tillgänglig för råd under pågående röjningar. Även inventeringarna blev mer omfattande och kostade mer än planerat. Alla medel budgeterat för röjningar har däremot inte behövt användas. De flesta markägare/brukare kunde stå för röjningar själva. Eftersom det kom in önskemål om att en bergborr skulle underlätta arbetet med stängsling enormt, köptes istället en bergborr in för överblivna medel. Naturen i projektområdet innehåller mycket hållmarker och sten, och stängseluppsättningen blir därmed svår och kräver ofta borrhning i berg för att stängslet ska bli stabilt. Bergborren har funnits för gratis utlåning till de som stängslar ny värdefull betesmark i området. Genom att stängslet blir uppsatt på ett bra sätt blir sannolikheten större att markerna kommer att skötas även på längre sikt.

Projektet har tagits emot mycket positivt av markägare/brukare/djurägare i området. Information om projekt har förts ut till berörda genom enskilda kontakter och genom projekt Roslagshagars informationsinsatser, som bymöten och nyhetsbrev, samt via Upplandsstiftelsen hemsida.

Effekter från naturvårdssynpunkt

Instruktion: Ge en sammanfattande beskrivning av de effekter på kort och lång sikt som projektet har haft från naturvårdssynpunkt. Det som redovisas är åtgärder och bidrag enligt det senaste beslutet om bidrag/ändringar.

Initiala effekter har vi tolkat som de åtgärder som ska genomföras och som bidrag lämnats för. Effekterna ska redovisas som mätbara resultat, till exempel X ha restaurerad äng, X meter stängsel, X antal deltagare på guidning. Ta endast med de effekter som uppkommit genom redovisade bidragsberättigade åtgärder. Se till att slutredovisningen motsvarar beslutet, dvs att resultaten av åtgärderna i beslutet återfinns i slutredovisningen. Åtgärder som inte genomförts redovisas som ej utförda (nej i tabellen nedan), med en motivering till detta efter tabellen. Åtgärder som inte genomförts i sin helhet redovisas som "delvis" i tabellen nedan, och en motivering till detta efter tabellen. OBS! Resultat från delvis genomförda åtgärder redovisas i tabellen.

Långsiktiga effekter kan vara effekter som på kort sikt är svåra att mäta men som åtgärden syftar till att uppnå. Exempel kan vara ökat antal häckande fåglar, högre kunskap hos allmänheten, bättre framtida planering för kommunen.

Åtgärd	Typ av åtgärd	Genomförd i sin helhet (ja/nej/delvis)	Resultat/mätbara effekter av åtgärden	Långsiktiga effekter
1	Inventering	Ja	Ca 3000 ha igenväxande ängs- och hagmarker har karterats. Detta resulterade i att 645 ha högprioriterade områden för restaurering och återupptagen hävd blev identifierade. 90 st naturvårdsintressanta fjärilsarter har hittats (varav 10 rödlistade) på 18 olika lokaler, som gynnas av restaurering och återupptagen hävd.	Ökad kunskap om naturvärden i igenväxande ängs- och hagmarker, vilket kan ge underlag för kommunens planering och för framtida restaureringsprojekt i området.
2	Planering och rådgivning	Ja	24 områden/brukare besökta, och minnesanteckningar med enklare skötsel-/restaureringsplaner upprättade. 5 mer omfattande	Ökad kunskap om naturvärden i ängs- och hagmarker hos brukare. Restaureringsåtgärder och infört bete/slätter enligt planerna leder till bevarad och ökad biologisk mångfald

			restaureringsplaner framtagna.	knuten till hävdade miljöer.
3	Röjning	Delvis	Ca 3 ha igenväxande marker röjda.	Ökad biologisk mångfald knuten till hävdade öppna till halvöppna miljöer.
4	Stängsling	Ja	122 ha tidigare obetade marker har stängslats och betas nu igen	Ökad biologisk mångfald knuten till hävdade miljöer. Bättre ekonomiska förutsättningar för djurbönder eftersom de får betesmarker med högsta miljöstödsersättningar. Detta ger större möjligheter att betesdjur bevaras i landskapet långsiktigt.
5	Information	Delvis	Stängselskyltar har tagits fram (100 st). Placerade vid alla restaurerade områden (12 st). Naturstig i Långalma färdigställd, med broar, stättor, vägvisare, stigs skyltar och 3 områdesskyltar. En områdesskylt framtagen, samt stätta över stängsel, och placerad vid Långalma bygdegård. Alla restaurerade områden har enkla stängselgenomgångar.	Information till allmänheten om naturvärden i kulturlandskapet, samt bättre tillgänglighet till hagmarker. I förlängningen ger detta förhoppningsvis ökad förståelse från allmänheten om vikten av att bevara och vårda kulturlandskapet för biologisk mångfald, möjlighet till rekreation, samt landsbygdsutvecklingen i helhet.

Motiveringar till ej eller delvis genomförda åtgärder

3. Röjning. Projektet planerade att bekosta röjning i några särskilt intressanta områden. Alla brukare som fått stängelbidrag har dock själva stått för röjningen i sina marker. Uppskattningsvis har ca 50 hektar igenväxning röjts i de marker där projektet bekostat stängselmaterial. Målet med åtgärden har därmed nåtts utan finansiering av projektet. För ett område som restaurerats till slåtteräng på 2,5 hektar, samt för Långalmastigen har dock projektet finansierat röjningarna.

6. Information. Områdesskyltar planerades till 5 särskilt besöksvärda områden som restaurerats inom projektet. Eftersom projektet var inriktat på privata marker har dock inga av de restaurerade områdena visat sig vara lämpliga för besökare. Anledningen till detta är endera att området ligger längs enskild väg, att det inte finns lämpliga platser att parkera i närheten, att området på annat sätt är otillgängligt, eller att markägaren inte velat locka

besökare till området.

Dokumentation

Bilägg gärna fotografier som visar genomförda åtgärder och resultat (före/efter genomfört projekt). Ange om fotografierna kan användas av länsstyrelsen/Naturvårdsverket för exemplifiering av projekt på hemsidor och i trycksaker.

Bilaga 1. Fotodokumentation. Fotografierna kan användas av länsstyrelsen/Naturvårdsverket för exemplifiering av projekt på hemsidor och i trycksaker.

Bilaga 2. Rapport över inventering av igenväxande ängs- och hagmarker på Norrön.

Bilaga 3. Rapport över fjärilsinventeringen.

Bilaga 4. Exempel på avtal för stängselsättning.

Bilaga 5. Karta över stängslade och restaurerade områden inom projektet.

Villkor i beslutet och hur dessa har uppfyllts

Instruktion: I beslutet om bidrag finns villkor redovisade. Dessa ska redovisas nedan. Beskriv HUR villkoren har uppfyllts. Villkor som inte uppfyllts redovisas som ej uppfyllda, med en motivering efter tabellen.

Villkor i beslut	Uppfyllande
Villkor 1	Ja. Bidraget har enbart använts för de ändamål som ansökan avser.
Villkor 2	Ja, delvis. Resultaten som angetts i ansökan har i stort sett uppnåtts. Se ovan under rubriken effekter.
Villkor 3	Ja. Verksamhetsrapporter har lämnats till Länsstyrelsen senast 1 mars efter varje verksamhetsår.
Villkor 4 och 5.	Ja. Projektet är slutfört och slutrapporterat senast 21 november 2008.
Villkor 6	Ja, delvis. På alla dokument (minnesanteckningar från gårdsbesök, restaureringsplaner, stängselavtal med brukare, informationsbroschyr om Långalmstigen) alla skyltar (stängselskyltar, områdesskyltar, skyltar till Långalmstigen), rapporter (inventeringsrapporter) som tagits fram av projektet finns LONA-loggan eller så framgår att statliga bidrag till lokala och kommunala naturvårdsprojekt har medfinansierat projektet i text. På en del material längs Långalmstigen finns inte LONA-loggan, se motivering.

Motivering

Villkor 6. För Långalmstigen finns information på skyltarna om finansiering av stigen. Dessa sitter vid starten och ytterligare två ställen längs stigen. Däremot finns inte denna

information på broarna, stättorna, vägvisarna eller de små metallskyltarna som markerar stigen, då det inte ansågs motiverat och praktiskt möjligt.

Ekonomi

Kostnad för varje genomförd åtgärd som erhållit bidrag.

Åtgärd nummer	Åtgärd	Budgeterad total kostnad	Utfall total kostnad
1	Inventering	40 000	68 940
2	Rådgivning, planering av restaureringar	80 000	122 338
3	Röjning	130 000	62 359
4	Stängsling	220 000	201 207
5	Information	80 000	80 147
6	Projektledning och administration	50 000	65 170
Summa:		600 000	600 161
		Summa bidrag enligt beslut (kr): 300 000	

Projektets kostnader uppdelat på olika poster

Instruktion: Ange totalkostnaden för de åtgärder som erhållit bidrag uppdelat på olika kostnadsposter. Behövs fler/andra kostnadsposter lägg till dessa.

	Kostnad (kr)
Faktisk arbetskostnad	171 144
Ideell arbetskostnad	0
Material	255 387
Köpta tjänster	171 329
Resor	0
Övrigt	2 301
Summa:	600 161

Finansiering

Instruktion: Här beskrivs den slutliga finansieringen av projektet.

Finansiär	Namn	Medfinansiering, kr
Kommun		
Privatpersoner		

Företag		
Stiftelser		
Fonder	Världsnaturfonden WWF	150 000
Ideell organisation	Upplandsstiftelsen	150 161
Annan (ange vilken)		
Staten (utöver sökt bidrag)		
Statligt bidrag till lokala naturvårdsprojekt		300 000
Summa:		300 161

Har flera aktörer varit delaktiga i projektet?

Ja	Nej
x	

Om ja, hur har denna samverkan gått till?

Upplandsstiftelsen har genomfört projektet i sin helhet. Samverkan har skett med Världsnaturfonden WWF genom medfinansiering och projektplanering. Samverkan har skett med markägare och brukare genom att de medverkat vid gårdsbesök/rådgivning och planering av åtgärder, uppförande av stängsel, införande av bete/slåtter, samt omfattande röjningar i stängslade marker. Lokalbefolkningen i Långalma har initierat och medverkat till Långalmastigens uppkomst genom deltagande i planering av åtgärder och dragning av stigen. Markägare har medverkat till stigens uppkomst genom att upplåta mark för stigen, samt parkering.

***Instruktion:** Med samverkan menas att det är flera parter inblandade i projektets genomförande. I de fall ett projekt genomförs i sin helhet av annan än kommunen och kommunen endast fungerar som förmedlare av medel ska detta inte redovisas som samverkan.*

Hur kommer projektets återstående uppföljning och utvärdering att gå till?

En kort sammanfattning av eventuella hittills genomförda uppföljningar/utvärderingar. Här beskrivs också vad som händer efter projekttidens slut. Redovisningen bör beskriva hur resultaten av projektet kommer att förvaltas i framtiden.

Alla områden som stängslats, och den restaurerade ängen, har följts upp under 2007 och

2008 för att se att stängslen är uppsatta och att de överenskomna röjningarna är utförda.

Brukarna underhåller stängsel och ansvarar för skötsel av betesmarkerna och ängen efter projektets slut. Genom stängselavtalen, som upprättats för alla stängslade områden, garanterar brukaren att markerna betas minst 5 år. Alla stängslade marker har höga naturvärden och bedöms berättiga till högsta miljöstöden för betesmarker eller skogsbete. Det ger bra förutsättningar för att markerna kommer att fortsätta skötas även på längre sikt. Sannolikt kommer de flesta att söka miljöstöd, och därmed kommer skötseln att kontrolleras av Länsstyrelsen framöver.

Transekter där hävdberoende arter inventeras, har lagts ut i några områden och inventeringar har gjorts före restaurering och införd skötsel (finansierat av Upplandsstiftelsen). Transekterna kommer att återinventeras tre år efter införd skötsel för att följa upp om växter gynnas av restaurering och återupptagen skötsel. Fjärilsinventeringen kommer att följas upp om några år för att se om fjärilsfaunan gynnas. Upplandsstiftelsen kommer att ansvara för uppföljningarna.

Områdesskyltar, stättor och Långalmastigen kommer att underhållas och förvaltas av Upplandsstiftelsen efter projektets slut. Stigen kommer även att utvecklas med informationspunkter om natur- och kulturvärden, samt en tillhörande folder för självguidning.

Miljömål

Vilket/vilka *huvudsakliga* miljömål har projektet medverkat till att uppnå? Ange med kryss i tabellen.

Miljömål	
Begränsad klimatpåverkan	
Frisk luft	
Bara naturlig försurning	
Giftfri miljö	
Skyddande ozonskikt	
Säker strålmiljö	
Ingen övergödning	
Levande sjöar och vattendrag	
Grundvatten av god kvalitet	
Hav i balans samt levande kust och skärgård	X
Myllrande våtmarker	X
Levande skogar	
Ett rikt odlingslandskap	X
Storslagen fjällmiljö	
God bebyggd miljö	
Ett rikt växt- och djurliv	X

Vad var bäst med projektet?

Är det erfarenheter som projektet vill framföra?

Det har varit ett stort intresse för att få stängselbidrag. Det tyder på att det finns ett behov av mer naturbetesmark i projektområdet. Några har även skaffat sig fler betesdjur när de fått mer betesmark. Stängselmaterial utgör ofta en hög kostnad som småbrukare har svårt att klara själva.

Många brukare är mycket intresserade av att veta vilka speciella naturvärden som finns på deras marker och blir stolta om det finns ovanliga eller rödlistade arter på ägorna. Enbart den vetskapen kan vara en sporre för att fortsätta med betesdriften. Brukarna får för lite uppskattning av samhället för den nytta de gör för biologisk mångfald. Behovet av inventering av arter och rådgivning är hög i området.

De flesta brukare anser att miljöstöden är för krångliga, att reglerna är för hårda, och är rädda för att inte kunna uppfylla kraven och bli återbetalningsskyldiga. Det gör tyvärr att många inte söker stöd de är berättigade till. Detta gör att lönsamheten i betesdriften blir dålig, och risken för att de upphör med betesdriften ökar.

Det finns inte så många platser i området som är anpassade för besökare. Det tycks dock finnas ett stort intresse, främst bland sommarboende men även bland mer långväga besökare, att få möjlighet att besöka det vackra landskapet. Långalmastigen har varit väl använd sedan invigningen sommaren 2007, och de guidade turerna har lockat många deltagare.

Övriga erfarenheter?

Är det erfarenheter som projektet vill framföra? Även sådant som varit mindre bra eller allmänt om den lokala naturvårdssatsningen

Den lokala naturvårdssatsningen har varit mycket positiv för lokala/regionala idéer som tidigare inte kunnat genomföras.

” Enligt förordning (2003:598) om statligt bidrag till lokala naturvårdsprojekt ska en kommun som beviljats bidrag upprätta en slutrapport och lämna in den till länsstyrelsen (§10). När slutrapporten har lämnats in ska länsstyrelsen slutligt bestämma bidragets storlek (§11).

Längst ner på denna sida ska ansvarig person intyga riktigheten i slutrapportens uppgifter.”

Ovanstående uppgifter intygas.

Datum

Underskrift

namnförtydligande

För _____ kommun